

Ο ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΣΟΛΩΜΟΣ ΑΠΕΥΘΥΝΟΜΕΝΟΣ
ΣΤΟΝ ΒΡΕΤΑΝΙΚΟ ΘΡΟΝΟ.
ΕΝΑ ΑΓΝΩΣΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΣΤΑ ΑΓΓΛΙΚΑ

Εισαγωγικό σημείωμα

Πρόκειται για ένα πολύ ιδιαίζον κείμενο που συντάχθηκε από τον Διονύσιο Σολωμό στην αγγλική γλώσσα και φέρει ημερομηνία 23 Μαΐου 1850. Με το κείμενο αυτό, ο εθνικός ποιητής απευθύνεται, τυπικά, στον βασιλικό θρόνο της Αυτού Βρετανικής Μεγαλειότητας και ζητάει την ανάκληση μιας καινούριας νομοθετικής πράξης η οποία ρυθμίζει τα δάνεια στα Επτάνησα. Το περιεχόμενο της αναφοράς αυτής, όπως και η τοποθέτηση του διαβήματος του Σολωμού μέσα στο πλαίσιο των πολιτικών και οικονομικών εξελίξεων του τόπου και της εποχής, σχολιάζονται παρακάτω από την Ελένη Καλλιγά. Στόχος του εισαγωγικού αυτού σημειώματος είναι η επισήμανση της γλωσσικής μορφής του κειμένου, καθώς και της σημασίας του νέου αυτού τεκμηρίου όσον αφορά το θέμα της αγγλομάθειας του ποιητή.

Το κείμενο συνοδεύεται από επεξηγηματική επιστολή του Ύπατου Αρμοστή της Επτανήσου, Sir Henry Ward, όπου γίνεται λόγος για τη γνωστή πια μορφή του Σολωμού όπως τον γνώριζαν εκείνην την εποχή στην Κέρκυρα: τη μορφή του εθνικού ποιητή της νεότερης Ελλάδας, που ζει όμως σαν ερημίτης. Ο Ward, του οποίου οι σχέσεις με τον Σολωμό ήταν τότε αρκετά φιλικές, φαίνεται ότι θέλει να προβάλλει την αίγλη του συγγραφέα της αναφοράς, και ταυτόχρονα να μειώσει την εντύπωση που θα προκαλέσουν στον παραλήπτη οι γλωσσικές αδυναμίες του κειμένου. (Είναι αξιοσημείωτο επίσης ότι ο Ward φρόντισε να εσωκλείσει, μαζί με το πρωτότυπο, μια επεξεργασμένη αγγλική μορφή του κειμένου). Σύμφωνα με μια τέτοια ρητορική πρακτική, θα περιμέναμε, λοιπόν, ο Ward να υπερβάλλει στους επαίνους του. Αλλά, έστω και υπερβολική, η διαπίστωση ότι ο Σολωμός «είναι πλήρης γνώστης των καλύτερών μας [δηλ. των Άγγλων] συγγραφέων» πρέπει να έχει, στην πραγματικότητα, κάποια βάση.

Ενώ οι σχέσεις του Σολωμού με τον ιταλικό νεοκλασικισμό και τον γερμανικό ρομαντισμό είναι τώρα πολύ καλά τεκμηριωμένες¹, η γνωριμία του Σολωμού

1. Βλ., ανάμεσα σε άλλες, τις σχετικές μελέτες του Louis Coutelle, *Formation poétique de*

με τον αγγλικό ρομαντισμό παραμένει εντελώς υποθετική². Για παλιότερους Άγγλους συγγραφείς, όπως τον Milton και τον Bacon, γίνεται λόγος στον «Διάλογο», και βέβαια ο Μπάιρον δεν ήταν άγνωστος στον ποιητή του «Ποιήματος λυρικού» και του «Λάμπρου». Η μαρτυρία του Ward, όπως θα περίμενε κανείς από τα συμφραζόμενά της, δεν προσδιορίζει ποιητές ή εποχές. Αλλά ας σημειώσουμε ότι τότε ακριβώς, το 1850, και μάλιστα έναν μήνα πριν από την αναφορά του Σολωμού, είχε πεθάνει ο «Poet Laureate» (δηλ. περίπου «επίσημος» ή και «κρατικός» ποιητής) της Αγγλίας, ο κατεξοχήν ρομαντικός William Wordsworth. Το αξίωμα αυτό το είχε ο Wordsworth από το 1843, γεγονός που μαρτυρεί ότι το ρομαντικό ξέσπασμα των πρώτων δεκαετιών του αιώνα είχε πια καθιερωθεί στην αγγλική παράδοση. Με τους «καλύτερους συγγραφείς» της Αγγλίας, λοιπόν, και μάλιστα όπως θα μπορούσε να τους θεωρήσει ένας υπουργός της εποχής, πολύ πιθανόν να εννοεί ο Ward, ή τουλάχιστο να συμπεριλαμβάνει στην εκτίμησή του, τον Wordsworth. Όπως και να είναι τα πράγματα, η περίπτωση του Wordsworth είναι η μόνη για την οποία έχει επισημανθεί μια κάπως πειστική αντιστοιχία ανάμεσα στον Σολωμό και τον αγγλικό ρομαντισμό. Πρόκειται για το γνωστό χωρίο των «Σημειώσεων» στον «Ύμνο εις την Ελευθερίαν», όπου γίνεται λόγος για το «ξεχείλισμα της ψυχής», μια φράση η οποία, τόσο στα συμφραζόμενα όσο και στο περιεχόμενό της, απηχεί πιστά τον ορισμό της ποίησης από τον Wordsworth ως «αυθόρμητο ξεχείλισμα δυνατών αισθημάτων»³. Αξιοσημείωτος είναι και ο συσχετισμός του αφηγηματικού πλαισίου του «Κρητικού» με το αντίστοιχο στοιχείο της «Ριμάδας του Γέρου Ναύτη» («Rime of the Ancient Mariner») του σύγχρονου με τον Wordsworth και επίσης ρομαντικού ποιητή Samuel Taylor Coleridge⁴. Τέλος, την ύπαρξη μιας έστω και γενικής εξοικείωσης του Σολωμού με τον αγγλικό ρομαντισμό σχετικά με τον «Πόρφυρα» έχω προτείνει ο ίδιος σε παλιότερη μελέτη⁵. Ας σημειωθεί ότι η στάση του ποιήματος αυτού απέναντι στους Άγγλους «προστάτες» στην Κέρκυρα φαίνεται να είναι, αν όχι φιλική, τουλάχιστο ανεκτική. (Για τις πολιτικές επιπλοκές της στάσης αυτής γράφει παρακάτω η Ελένη Καλλιγά).

Solomos (1815-1833), Αθήνα 1977 και του Γ. Βελουδή, *Διονύσιος Σολωμός: ρομαντική ποίηση και ποιητική. Οι γερμανικές πηγές*, Αθήνα 1989, αντίστοιχα.

2. Η μόνη, και ενδεικτικά πολύ σύντομη μελέτη για το θέμα είναι του J. Mavrogordato, «Σολωμός και Wordsworth», *Αγγλοελληνική Επιθεώρηση* 3 (1947-8) 281-4.

3. Βλ. Mavrogordato, ό.π., και Βελουδή, ό.π., σ. 344, απ' όπου και η ελληνική απόδοση της τελευταίας φράσης.

4. Βλ. P. Mackridge, «Time out of mind: the relationship between story and narrative in Solomos' "The Cretan"», *Byzantine and Modern Greek Studies* 9 (1984-5) 187-204 (βλ. σ. 190).

5. R. Beaton, «Ο Σολωμός ρομαντικός: οι διακειμενικές σχέσεις του "Κρητικού" και του "Πόρφυρα"», *Ελληνικά* 40 (1989) 133-47 (βλ. σσ. 146-7).

Δεν μπορούμε βέβαια να ισχυριστούμε ότι οι παραπάνω συσχετισμοί επαληθεύονται από τη διαπίστωση του Ward, η οποία είναι σαφώς υπερβολική και απροσδιόριστη. Αλλά η αναφορά που δημοσιεύουμε εδώ δικαιολογεί την ανάγκη μιας συστηματικότερης έρευνας των σχέσεων του Σολωμού με τον αγγλικό ρομαντισμό, και γενικότερα με την αγγλική ποίηση. Τα όρια όμως μιας τέτοιας έρευνας τίθενται από την (αν)επάρκεια του Σολωμού στην αγγλική γλώσσα, και εδώ το κείμενο που παρουσιάζουμε είναι εξαιρετικά ενδεικτικό.

Το κείμενο δεν είναι γραμμένο από το χέρι του ποιητή, αλλά σε καλλιγραφικό ύφος που μαρτυρεί τον επαγγελματικό γραφέα. Φέρει όμως την υπογραφή του ποιητή, ιταλικά όπως συνήθως: Dionisio Conte Salamon. Το κείμενο είναι γεμάτο λάθη: ορθογραφικά, μορφοσυντακτικά (τα πιο χτυπητά από τα οποία σημειώνονται στην έκδοση που ακολουθεί), και δυσχέρειες στη χρήση της γλώσσας. Αλλά, το ότι απευθύνεται επισήμως γράφοντας στην αγγλική γλώσσα, ενώ θα μπορούσε πολύ εύκολα να γράψει ιταλικά ώστε να μεταφραστεί αργότερα από την Αρμωστειά, όπως γινόταν συνήθως, σημαίνει ότι ο Σολωμός είχε κάποια εμπιστοσύνη στην επάρκειά του στη γλώσσα αυτή. Πράγματι, τα αγγλικά του είναι μεν εσφαλμένα, όχι όμως στοιχειώδη. Παρόλο που του λείπει η ευχέρεια, διαθέτει ανεπτυγμένη σύνταξη και πλούσιο λεξιλόγιο.

Τώρα που ξέρουμε ότι ο εθνικός ποιητής της νεότερης Ελλάδας ήταν ικανός, στην ανάγκη⁶, να μεταχειριστεί επίσημα τη γλώσσα των Άγγλων «προστατών», γίνονται λίγο πιο πειστικές οι σκόρπιες ενδείξεις ότι ο Σολωμός δεν ήταν ανίκανος της αγγλικής ποίησης της εποχής του.

King's College
London

RODERICK BEATON

Ιστορική Παρουσίαση

Η υποβολή αυτής της αναφοράς από τον Σολωμό έχει μεγάλο ενδιαφέρον όχι μόνον για τον μελετητή του έργου του ποιητή αλλά και για τον ιστορικό. Στην ιστορική όμως παρουσίαση που ακολουθεί δεν αποπειράται η ένταξη της αναφοράς στο βιογραφικό πλαίσιο του Σολωμού, αλλά μια σκιαγράφηση των ιστορικών παραμέτρων μέσα στις οποίες κινείται. Είναι αμέσως εμφανές ότι η άποψη που υποστηρίζεται στο υπόμνημα, καθώς και ο τρόπος που επέλεξε για να εκφράσει τη γνώμη του ο ποιητής, δεν εναρμονίζονται με τους ιδεολογικούς οραματισμούς και τις πολιτικές εξελίξεις που συγκλονίζουν την Επτάνησο εκείνη την εποχή. Μέσα στο ιστορικό της πλαίσιο, η πράξη του αποκτά σαφή πολιτικό χαρακτήρα και είναι μάλιστα ιδιαίτερα αισθητή η αντίθεσή της προς τη γνωστή

6. Ή και για πείσμα: δεν ξέρουμε καθόλου τα κίνητρα που τον έφεραν στην πρωτοφανή, όπως φαίνεται, επιλογή της γλώσσας της αναφοράς.

ως «μοναδική ανοιχτή πολιτική πράξη του Διονυσίου Σολωμού»⁷. Τον Φεβρουάριο του 1821 είχε συνυπογράψει την αναφορά του Ζακύνθου βουλευτή και εισαγγελέα Αναστάσιου Φλαμπουριάρη, καυτηριάζοντας την πολιτική κατάσταση της Επτανήσου και επισημαίνοντας την ανάγκη παραχώρησης ορισμένων συνταγματικών ελευθεριών⁸. Η γνωστή μεταστροφή της πολιτικής τοποθέτησης του Σολωμού είναι ιδιαίτερα εμφανής, όταν εντάζει κανείς την αναφορά του στις συνθήκες που επικρατούν το 1850⁹.

Τον Μάρτιο του 1850, λίγους μήνες πριν υποβάλει το υπόμνημά του ο ποιητής, είχε συγκληθεί η περίφημη Ενάτη Βουλή της Επτανήσου. Με τις μεταρρυθμίσεις που εισήγαγε στον εκλογικό νόμο λίγο πριν από τη λήξη της θητείας του ο Αρμοστής Seaton τον Μάιο του 1849¹⁰ είχαν αρθεί οι ασφυκτικοί περιορισμοί που θέσπιζε το Σύνταγμα του 1817¹¹. Στις πραγματικά ελεύθερες εκλογές του Φεβρουαρίου, ένα ουσιαστικά αυξημένο, αισιόδοξο και ειρηνικό εκλογικό σώμα είχε αναδείξει τους εκπροσώπους του με μυστική ψηφοφορία και χωρίς την επέμβαση του αρμοστή ή των εγχώριων αρχών στον καθορισμό των υποψηφίων. Τα τρία τέταρτα της νέας Βουλής δεν είχαν «καμία απολύτως κοινοβουλευτική πείρα» ενώ ελάχιστα μέλη της Ογδόης, ή άλλων προγενέστερων Βουλών είχαν επανεκλεγεί¹².

Στην Ενάτη Βουλή για πρώτη φορά οι αντιπρόσωποι συγκροτήθηκαν σε

7. Σ. Καψάσκης, *Η ιδεολογική και πολιτική διαμόρφωση του Διονυσίου Σολωμού, 1818-1838*, Αθήνα 1991, σ. 109.

8. Βλ. ενδεικτικά Ντ. Κονόμος, *Ζάκυνθος, Πεντακόσια χρόνια*, τόμ. Γ', τεύχ. 3, Αθήνα 1985, σσ. 46-51 και Καψάσκης, *ό.π.*, σσ. 111-121.

9. Ο ίδιος ο Σολωμός δηλώνει ρητά το 1853 πως δεν ασπάζεται πια τις πολιτικές ιδέες με τις οποίες είχε ταυτισθεί πριν από τριάντα χρόνια: Λ. Πολίτης (επιμ.), *Διονυσίου Σολωμού Άπαντα*, τόμ. 3: *Αλληλογραφία*, Αθήνα 1991, αρ. 139 (οι αναφορές γίνονται με βάση την αρίθμηση των επιστολών και όχι των σελίδων). Το 1852 ζητά από τον αδελφό του να συγχωρέσει τον Νικόλαο Λούντζη για την πολιτική του στάση (αρ. 130), ενώ ακριβώς αυτή η γεμάτη τόλμη και αποφασιστικότητα προσήλωση στα φιλελεύθερα ιδεώδη και τις δημοκρατικές αρχές του τότε Επάρχου της Ζακύνθου κέρδισαν την εκτίμηση και τον σεβασμό των συγχρόνων του, μεταρρυθμιστών όσο και ριζοσπαστών. Έξω όμως από τις προσωπικές του πολιτικές επιλογές, είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον ότι ο Σολωμός συνδεόταν προσωπικά με πολλούς από τους πρωταγωνιστές των πολιτικών γεγονότων της εποχής του.

10. Βλ. Seaton προς Grey, Εμπιστευτική, Κέρκυρα 10 Μαΐου 1849, Public Record Office: Colonial Office 136/130 και συνημμένα. Επίσης Μ. Παξιμαδοπούλου-Σταυρινού, «Το υπόμνημα του Α. Γαήτα για τις συνταγματικές μεταρρυθμίσεις της Επτανήσου, 1848-1850», *Παρνασσός* 17/4 (1975) 522-538, όπου παρουσιάζονται οι θέσεις των *liberali*, των φιλελεύθερων μεταρρυθμιστών που επηρέασαν τον Αρμοστή.

11. Βλ. ενδεικτικά Ε. Καλλιγά, «Το Σύνταγμα του Maitland για τα Επτάνησα, 1817. Ιόνιες καταβολές και βρετανικοί στόχοι», *Ίστωρ* 3 (1991) 93-120, όπου και σχετική βιβλιογραφία. Ας σημειωθεί ότι με τη λήξη της θητείας του Seaton, την ευθύνη για την εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων ανέλαβε από 1ης Ιουνίου 1849 ο νέος Αρμοστής, Sir Henry George Ward.

12. Ward προς Grey, αρ. 27, Κέρκυρα 27 Μαρτίου 1850, CO 136/135.

κόμματα: το μεταρρυθμιστικό¹³ που διέθετε και την πλειοψηφία, και το ενωτικό, που είχε πρόσφατα αποδεχθεί με υπερηφάνεια τον χαρακτηρισμό ριζοσπαστικό¹⁴. Τον πυρήνα των ριζοσπαστών αποτελούσαν οι επτά ενωτικοί βουλευτές που είχε αναδείξει η Κεφαλονιά, αλλά κατά τη διάρκεια των εργασιών της Βουλής ορισμένοι αντιπρόσωποι από άλλα νησιά, όπως οι Ζακύνθιοι αδελφοί Ιούλιος και Ναθαναήλ Δομενεγίνη, παλιοί γνώριμοι του Σολωμού, ταυτίστηκαν με τις αρχές των ριζοσπαστών και πήραν θέση πλάι τους, στα «ορεινά» έδρανα της Βουλής. Πρόεδρος της Βουλής εκλέχθηκε παμψηφεί ο μεταρρυθμιστής Γεώργιος Κανδιάνος Ρώμας, στενός φίλος και συνομήλικος του Σολωμού. Παρά τις πολλές και βαθείς διαφορές των δύο κομμάτων, τόσο οι μεταρρυθμιστές όσο και οι ριζοσπάστες συμμερίζονταν μια καινοτόμο αντίληψη για τον ρόλο που όφειλε να διαδραματίσει η Βουλή και για την ευθύνη που είχε αναλάβει το σώμα απέναντι στον επτανησιακό λαό. Η θέση τους αυτή εκδηλωνόταν ποικιλοτρόπως και έφερνε τη Βουλή σε συνεχή και ουσιαστική σύγκρουση με τη Γερουσία, το εκτελεστικό δη-

13. Βλ. Α. Κοντονή - Κ. Παπαθανασόπουλος, «Οι πολιτικές και εθνικές ιδέες των Μεταρρυθμιστών (1848-1851)», *Πρακτικά Β' Συνεδρίου «Επτανησιακού Πολιτισμού»*, Αθήνα 1991, σσ. 310-319 και Α. Κοντονή «Φιλελεύθεροι στοχασμοί και δεξίωσή τους στον Επτανησιακό χώρο. Ιδεολογία και πολιτική των μεταρρυθμιστών (1848-1864)», ανέκδοτη διδακτορική διατριβή στο Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 1990. Επίσης Α. Νικοκάβουρα, «Η εφημερίδα *Πατρίς* στην Κέρκυρα», *Πρακτικά Δ' Πανιωνίου Συνεδρίου*, τόμ. Β', *Κερκυραϊκά Χρονικά* 23 (1980) 57-78. Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι και το άρθρο της Μ. Παξιμαδοπούλου-Σταυρινού, «Εσωκομματικές διαφοροποιήσεις των Μεταρρυθμιστών στην Επτάνησο και μια ανέκδοτη επιστολή του Ν. Ζαμπέλη (1852)», *Πρακτικά Β' Συνεδρίου «Επτανησιακού Πολιτισμού»*, Αθήνα 1991, σσ. 320-324. Ο Καψάσκης (ό.π., σ. 187) εντάσσει, εσφαλμένα, τον Σολωμό στους μεταρρυθμιστές το 1850. Επίσης σφάλει όταν, αναφερόμενος στην άρνηση του Διονύσιου Σολωμού να δεχθεί πρόσκληση σε γεύμα που έκανε στον Πρόεδρο της Γερουσίας και στον αδελφό του ο Ward, επίσης το 1850, χαρακτηρίζει (σσ. 260-261) την εφ. *Μέλλον*, που περιγράφει και σχολιάζει το συμβάν, ως «μαχητικό όργανο του ριζοσπαστικού κόμματος». Το *Μέλλον* ήταν μεν μαχητικό όργανο, αλλά των μεταρρυθμιστών.

14. Βλ. Γ. Αλισσανδράτος, «Ο Επτανησιακός Ριζοσπαστισμός, 1848-1864», *Το Ιόνιο, Περιβάλλον - Κοινωνία - Πολιτισμός*, Αθήνα 1984, σσ. 25-45, επίσης, του ίδιου, «Ο επτανησιακός ριζοσπαστισμός (1848-1864) και η σχέση του με τις γαλλικές επαναστάσεις του 1789 και 1848 και το ιταλικό Risorgimento», *Πρακτικά Β' Συνεδρίου «Επτανησιακού Πολιτισμού»*, Αθήνα 1991, σσ. 337-373, όπου και βιβλιογραφία. Στο πλαίσιο αυτό παρουσιάζει ενδιαφέρον και η συνάντηση του Σολωμού με τον ριζοσπάστη βουλευτή Γεώργιο Βερόνιο, μάλλον το 1852 (βλ. Καψάσκης, ό.π., σσ. 231-234, όχι όμως και για την ανάλυση των ριζοσπαστικών θέσεων). Είναι αξιοσημείωτο ότι παλιότερα, το 1832, ο Σολωμός φαίνεται να ζητά να διαβιβαστούν τα χαιρετίσματά του στον Γεράσιμο Λειβαδά (Πολίτης, ό.π., αρ. 68), ενώ ίσως ο «Νικολίνο», τον οποίο επίσης αναφέρει, είναι ο στενός φίλος του Λειβαδά και εξίσου μαχητικός Νικόλαος Φωκάς Ρεπούμπλικας. Και οι δύο μετέπειτα ριζοσπάστες είχαν τότε μόλις επιστρέψει από σπουδές στην Ιταλία και συγκαταλέγονταν ακόμα ανάμεσα στους *liberali*. Από τότε μάλιστα χρονολογείται και η φιλία του Ρεπούμπλικα με τον Γεώργιο Κανδιάνο Ρώμα (βλ. Π. Χιώτης, *Ιστορία του Ιονίου Κράτους*, τόμ. Β', σ. 143). Κατά το 1850, το τρίτο κόμμα των «κυβερνητικών» δεν είχε ουσιαστική παρουσία στη Βουλή.

λαδή σώμα, τα μέλη της οποίας επέλεγε ο Αρμοστής από τους εκλεγμένους αντιπροσώπους κάθε νησιού με βασικό κριτήριο την ενδοτικότητα τους στις υποδείξεις του.

Οι σχέσεις της Γερουσίας με τον Αρμοστή καθορίζονταν από τις συνταγματικές διατάξεις που θέσπιζαν την υποβολή των αποφάσεών της στην έγκριση του Αρμοστή ενώ παράλληλα παρείχαν στο εξαμελές σώμα σημαντικές δικαιοδοσίες και ελεγκτική εξουσία επί της Βουλής. Ικανοποιώντας την ιδιοτελή θεσιθηρία ορισμένων ατόμων και εξασφαλίζοντας έτσι το ότι οι Γερουσιαστές θα ταύτιζαν τα προσωπικά τους συμφέροντα με τη διατήρηση της Προστασίας, οι αρμοστές ήταν σε θέση να συγκροτούν πειθήνιες «συνεργάσιμες» κυβερνήσεις. Το 1850, η σύσταση μιας Γερουσίας «ευμενώς διακειμένης» προς την Προστασία αποκτούσε ακόμη μεγαλύτερη σημασία και ο Ward τοποθέτησε στη νευραλγική θέση του Προέδρου της τον αδελφό του Διονύσιου, Δημήτριο Σολωμό¹⁵.

Από τις πρώτες της συνεδριάσεις, η νέα Βουλή εκδήλωσε την πρόθεσή της να επιφέρει ουσιαστικές αλλαγές στο πολιτικό σύστημα της Επτανήσου, να καταστήσει τα κοινοβουλευτικά σώματα υπεύθυνα και υπόλογα για τις πράξεις τους στους εκλογείς και να περιορίσει τη δικαιοδοσία της Γερουσίας¹⁶. Παράλληλα, το νομοθετικό σώμα προσπαθούσε με διάφορους τρόπους να κατοχυρώσει τα εθνικά αιτήματα των Ιονίων, είτε θεσπίζοντας την καθιέρωση της ελληνικής ως επίσημης γλώσσας του κράτους, είτε εκφράζοντας την ευχή ή, κατά τους ριζοσπάστες, την απαίτηση του επτανησιακού λαού να ενωθεί με την Ελλάδα¹⁷.

15. Το διορισμό του Δημ. Σολωμού δημοσιοποιεί η Διακήρυξη του Αρμοστή, *Επίσημος Εφημερίς* αρ. 64, 30 Μαρτίου 1850. Βλ. και Ward προς Grey, Εμπισ., Κέρκυρα 22 Ιανουαρίου 1850 και Εμπισ., Κέρκυρα 8 Μαρτίου 1850, CO 136/135. Η επιλογή του προέδρου ήταν στην απόλυτη ευχέρεια του βρετανικού θρόνου, δηλαδή στην πράξη του Αρμοστή. Ας σημειωθεί ότι η Γερουσία του Ενάτου Κοινοβουλίου δεν απηχούσε τις μεταρρυθμιστικές ιδέες της Βουλής και εξακολουθούσε να είναι στενά προσκολλημένη στην Προστασία, ενώ οι διάφορες πληροφορίες σχετικά με πολιτική διαφωνία του Δημήτριου Σολωμού με τον Αρμοστή (βλ. Πολίτης, ό.π., αρ. 131, 136, 137) οφείλουν να συνεκτιμηθούν με το, πιστοποιημένο μεν αλλά όχι ευρέως γνωστό τότε, γεγονός ότι και ο Ward ήταν υπέρ «βαθμιαίων» μόνο μεταρρυθμίσεων· βλ. ενδεικτικά CO 883/1 Confidential Print, Mediterranean II, «Papers respecting the Proposed Change in the Constitution and Electoral System of the Ionian Islands and the Recent events in Cephalonia».

16. Βλ. *Πράξεις της Ενάτης Βουλής του Ενωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων*, Κέρκυρα 1850.

17. Βλ. ενδεικτικά Χιώτης, ό.π., τόμ. Β', σσ. 245-250 καθώς και «Το εθνικόν ζήτημα και η Βουλή», εφ. *Ριζοσπάστης* αρ. 2, 15 Απριλίου 1850. Για την υποβολή του περιφημου Ψηφίσματος για την Ένωση των νησιών με την Ελλάδα και την ακόλουθη διακοπή των εργασιών της Ενάτης Βουλής (που δεν συγκλήθηκε ξανά) βλ. Ward προς Grey, αρ. 135, Κέρκυρα 9 Δεκεμβρίου 1850 και αρ. 136, Κέρκυρα 13 Δεκεμβρίου 1850, CO 136/138. Σχετικά με τη χρήση της ελληνικής γλώσσας ως πολιτική θέση είναι ιδιαίτερα διαφωτιστική η μελέτη της Ε. Μπελιά, «Η ιδεολογία της Επτανησιακής Ιστοριογραφίας του 19ου αιώνα», ανάτυπο, *Πρακτικά Ε' Πανιονίου Συνεδρίου*, τόμ. 2, Αργοστόλι 1989 [1993], ιδίως σσ. 272, 275.

Το 1850 για πρώτη φορά αμφισβητείται ανοικτά από την επτανησιακή Βουλή το ηθικό δικαίωμα της Βρετανίας να προστατεύει τα νησιά, ενώ κατακρίνεται με απεριφραστή δριμύτητα η μέχρι τότε πολιτική της εκεί¹⁸.

Σ' αυτόν τον δημιουργικό και ελπιδοφόρο για την επτανησιακή ανεξαρτησία πολιτικό αναβρασμό, ο Σολωμός επικαλείται το δικαίωμα του βρετανικού θρόνου να ακυρώνει τις νομοθετικές διατάξεις του επτανησιακού κοινοβουλίου μέσα σε ένα χρόνο από τη θέσπισή τους¹⁹. Αυτό το δικαίωμα αρνησικυρίας προσέδιδε στην προστάτιδα άνασσα σημαντική εξουσία επί των επτανησιακών νομοθετικών αρχών και είχε περιληφθεί στο «αποικιοκρατικό» Σύνταγμα του 1817 ως μία ακόμη δικλείδα ασφαλείας για τα βρετανικά συμφέροντα σε περίπτωση που ένας νόμος αποδεικνυόταν μετά την εφαρμογή του «απρονόητος και απερίσκεπτος»²⁰. Επικαλούμενος λοιπόν τον βρετανικό θρόνο ως υπέρτατη αρχή, ο Σολωμός εμφανίζεται να αποδέχεται την απόλυτη πολιτική υποτέλεια της Επτανήσου στη Βρετανία, παραβλέποντας έτσι τις προσπάθειες πολλών συμπατριωτών του να εξασφαλίσουν την αυτονομία τους, και τάσσεται ουσιαστικά υπέρ της διατήρησης της Προστασίας²¹.

Αλλά και το περιεχόμενο της αναφοράς που υποβάλλει με τον τρόπο αυτό ο ποιητής είναι εξίσου ενδιαφέρον, καθώς αφορά τις νομοθετικές ρυθμίσεις για την υποχρεωτική πώληση με πλειοδοτική δημοπρασία της ακίνητης περιουσίας οφει-

18. Χαρακτηριστική, και για τον Αρμολή εξωφρενική, ήταν η απάντηση της Βουλής στον εναρκτήριο λόγο του, βλ. Ward προς Grey, αρ. 30, Κέρκυρα 4 Απριλίου 1850 (όπου και η σύντομη αρχική ανταπόκριση της Βουλής) και αρ. 38, Κέρκυρα 20 Απριλίου 1850 (όπου και η εκτενέστερη απάντησή της), CO 136/135. Τα δύο αυτά κείμενα, τεκμήρια των στόχων αλλά και της τόλμης των εκλεγμένων αντιπροσώπων της Ενάτης Βουλής, είναι πολύτιμη πηγή για τη μελέτη των εσωτερικών ισορροπιών του σώματος και της επίδρασης της ριζοσπαστικής ιδεολογίας.

19. Η πολύπλοκη διαδικασία κύρωσης ενός νόμου, μετά την ψήφισή του από την Βουλή, είχε στόχο τον περιορισμό της πρωτοβουλίας και της εξουσίας του νομοθετικού σώματος, θέτοντας τις αποφάσεις της Βουλής στην κρίση της Γερουσίας και κατόπιν του Αρμολή βλ. *Σύνταγμα του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων*, μεταφ. Σ. Ε. Λοβέρδου, Κεφ. 3, Τμήμα Γ', 'Αρθρ. 14-31.

20. *Σύνταγμα*, Κεφ. 3, Τμήμα Γ', 'Αρθ. 24. Τον χαρακτηρισμό «αποικιοκρατικό» τον αποδίδει ο Γ. Δ. Δασκαλάκης, «Το Συνταγματικών καθεστώσ των Ιονίων Νήσων, από της Αποικιοκρατικής Αυτονομίας εις την Δημοκρατικήν Ανεξαρτησίαν», *Νέα Εστία* 76/899 (1964) 254.

21. Η στάση του Σολωμού έρχεται σε έντονη αντίθεση, για παράδειγμα, με την άρνηση μεταρρυθμιστών και ριζοσπαστών να δώσουν τον καθιερωμένο βουλευτικό όρκο, που δέσμευε τους εκλεγμένους αντιπροσώπους να διατηρήσουν και να ενισχύσουν τους ευτυχείς και άρρηκτους δεσμούς της Επτανήσου με την Προστασία. Παρόλο που έγινε δεκτή η αλλαγή του όρκου, ο Αρμολής επέβαλε την αποδοχή ενός κειμένου που ανέφερε τα «συνταγματικά δικαιώματα» του βρετανικού θρόνου που απέρρεαν από τη Συνθήκη των Παρισίων του 1815. Βλ. σχετικά Ward προς Grey, αρ. 27, Κέρκυρα 27 Μαρτίου, CO 136/135, και συνημμένα. Ας σημειωθεί ότι το θέμα του όρκου έλαβε μεγάλη δημοσιότητα το 1850.

λέτη προς εξόφληση χρεών. Το ιδιαίτερα πολύπλοκο χρεωστικό σύστημα των Επτανήσων ήταν κατάλοιπο των χρόνων της βενετικής κυριαρχίας, αλλά τόσο βαθιά πλέον πλεγμένο στις οικονομικές σχέσεις των Ιονίων που κάθε μεταρρυθμιστική προσπάθεια στον τομέα αυτό συναντούσε τεράστιες δυσκολίες. Οι Επτανήσιοι μικρο-καλλιεργητές ήταν στην πλειοψηφία τους δέσμοι των δανειστών τους, που τους παρείχαν τα αναγκαία προς το ζειν χρήματα έναντι ενός ποσοστού της επόμενης σοδιάς. Οι χωρικοί βρίσκονταν μέσα σε έναν λαβύρινθο τοκογλυφίας και συνεχούς επαύξεσης του οφειλόμενου ποσού με τον λεγόμενο «ανατοκισμό», όπου έχαναν τόσο την προσωπική όσο και την οικονομική τους αυτονομία.

Παρόλο που η βρετανική διοίκηση είχε από νωρίς επισημάνει το πρόβλημα και το θεωρούσε ως πρωταρχική τροχοπέδη στην υγιή ανάπτυξη της επτανήσιακής οικονομίας, είχε μπορέσει να επέμβει μόνο με έμμεσα ή έκτακτα μέτρα. Σε εποχές μεγάλης κοινωνικής αναταραχής, το πάγωμα των χρεών ήταν ένα από τα προληπτικά κοινωνικά μέτρα που λαμβάνονταν, παρά τις έντονες αντιδράσεις των δανειστών²². Αλλά τόσο η πολυπλοκότητα όσο και η οξύτητα του προβλήματος ήταν εμφανείς το 1850, καθώς η εξάλειψη των χρεογράφων αναγνωριζόταν ως ένα από τα κύρια εναύσματα των βίαιων εξεγέρσεων που είχαν γίνει τα δύο προηγούμενα χρόνια στην Κεφαλονιά²³.

Στον βαθμό που η οικονομική ανέχεια των χωρικών συνέβαλε στην εκδήλωση των δύο αυτών κινημάτων, υπογράμμιζε την αποτυχία ακόμα και των πιο μόνιμων μέτρων που είχε κατά καιρούς λάβει η διοίκηση για να ανακουφίσει τους οφειλέτες και να εξυγιάνει το σύστημα. Η κατασκευή κρατικών αποθηκών για τη φύλαξη της σοδείας, για παράδειγμα, είχε στόχο να απαλλάξει τους μικροκαλλιεργητές από τη στυγνή εκμετάλλευση που υφίσταντο στα χέρια των *seraglianti* (ιδιοκτητών αποθηκών), ενώ με την ίδρυση της Ιονικής Τράπεζας θα μπορούσαν να προσφέρονται δάνεια με ελεγχόμενο επιτόκιο. Κατά καιρούς καταβάλλονταν προσπάθειες εισαγωγής νέων μεθόδων καλλιέργειας, που θεωρούνταν πιο προσοδοφόρες. Παράλληλα, η αναδιοργάνωση του δικαστικού κλάδου, η ίδρυση περιφερειακών δικαστηρίων και η χρήση της ελληνικής γλώσσας στα πρωτοβάθμια δικαστήρια, αποσκοπούσαν στην προστασία των χωρικών από τις αυθαιρεσίες των ευγενών. Τα μέτρα όμως αυτά συναντούσαν την αντίδραση ορισμένων

22. Βλ. Τοποτηρητής Κεφαλονιάς D'Everton προς Γραμματέα Αρμοστή Fraser, Κεφαλονιά 4 Απριλίου 1843 και 27 Απριλίου 1843, CO 136/1319. Ο Charles Napier, που το 1829 είχε καταφύγει στο ίδιο μέτρο ως Τοποτηρητής Κεφαλονιάς, περιγράφει γλαφυρά τη δυστυχία των αγροτών και τις αυθαιρεσίες των ευγενών στο έργο του *The Colonies: Treating of their value generally, Of the Ionian Islands in particular*, Λονδίνο 1833.

23. Μ. Παξιμαδοπούλου-Σταυρινού, *Οι εξεγέρσεις της Κεφαλληνίας κατά τα έτη 1848 και 1849*, Αθήνα 1980, ιδίως σσ. 171-178 και 236.

κύκλων, κυρίως πλουσίων εμπόρων και γεωκτημόνων, καθώς έθιγαν τα οικονομικά τους συμφέροντα και την πηγή της πολιτικής τους δύναμης. Η λεγόμενη αγγλο-ιονική «Καμαρίλα» αντιτάχθηκε ιδιαίτερα σθεναρά στις δραστήριες φιλελεύθερες μεταρρυθμιστικές επεμβάσεις στο οικονομικό και πολιτικό κατεστημένο που εισήγαγε ο Seaton κατά προτροπή των Ιονίων *liberali*²⁴.

Ανάμεσα στα άλλα προβλήματα που οι βρετανικές αρχές είχαν από νωρίς επισημάνει ως ιδιαίτερα ακανθώδη, ήταν οι νομοθετικές διατάξεις που θέσπιζαν τους όρους για την υποχρεωτική πώληση ακίνητης περιουσίας προς εξόφληση χρεών²⁵. Αρχικά είχε διατηρηθεί η *perizia*, το Βενετικό σύστημα που προέβλεπε τον καθορισμό της αξίας του ακίνητου από τρεις εκτιμητές (*periti*), που όφειλαν να είναι άτομα με περιουσία και υπόληψη, ενώ, για να αποφευχθεί το ενδεχόμενο υπερτίμησης, η τελική αξία του ακίνητου καθοριζόταν στα τρία τέταρτα της τιμής που όριζαν οι εκτιμητές²⁶. Το σύστημα όμως δεν ικανοποιούσε τους δανειστές, που θεωρούσαν ότι συχνά υποχρεώνονταν να λάβουν υπερτιμημένες περιουσίες και το 1841, επί αρμοστείας Douglas, αντικαταστάθηκε με νέο νόμο, γνωστό ως *Asta Publica*, που καθιέρωνε την πώληση της ακίνητης περιουσίας σε πλειοδοτική δημοπρασία. Εξαίρεθηκαν όμως τα ισχύοντα χρέη για μια περίοδο δέκα ετών και έγινε διαχωρισμός ανάμεσα σε αστικά και εμπορικά χρέη.

Τότε όμως εκείνοι που αντιτάχθηκαν στον νέο νόμο ήταν οι οφειλέτες, τονίζοντας ότι οι μικροκαλλιεργητές θα κινδύνευαν να χάσουν τη γη τους πολύ ευκολότερα. Ο ριζοσπάστης Γεράσιμος Λειβαδάς επισήμανε σε σχετικό του υπόμνημα στον Αρμοστή Seaton, το 1846, τις καταστροφικές συνέπειες του καινούριου συστήματος, καθώς υπήρχε ελάχιστος ανταγωνισμός στις δημοπρασίες και οι τιμές παρέμεναν εντυπωσιακά χαμηλές. Στην επτανησιακή αγορά δεν μπορούσε να λειτουργήσει ο ελεύθερος ανταγωνισμός που θα εξασφάλιζε μια «δίκαιη» εκτίμηση της αξίας της γης, διότι το κεφάλαιο, που ήδη ήταν περιορισμέ-

24. Στην Καμαρίλα αποδόθηκε και η υποκίνηση της εξέγερσης του 1849 με στόχο την εγκατάλειψη από την Προστασία των μεταρρυθμίσεων. Βλ. Παξιμαδοπούλου-Σταυρινού, *Εξεγέρσεις*, ό.π., σσ. 234-235, επίσης το άρθρο του Η. Ζερβού Ιακωβάτου, «Τα νυκτερινά συμβούλια και η καταχθόνιος ραδιουργία», εφ. *Φιλελεύθερος*, αρ. 5, 26 Ιουνίου 1850, και του ίδιου, *Τα Κεφαλληνιακά*, Κεφαλληνία 1850. Η αναφορά αυτή του Ζερβού συντάχθηκε προς ενημέρωση της Ενάτης Βουλής, όπου και προκάλεσε μεγάλη συγκίνηση όταν διαβάστηκε.

25. Βλ. Υπόμνημα Wood, 30 Οκτωβρίου 1831, CO 136/68.

26. Βλ. σχετικά και Α.-Δ. Δεμπόνος, «Οικονομικές παροχές και χρεωστικές διώξεις στην Κεφαλονιά κατά την μετά το 1848-1849 περίοδο», *Παρνασσός* 21/4 (1979) 507-544, ειδικά σσ. 510-511, 521-531. Η μελέτη αφορά υπόθεση του Γερ. Λειβαδά, ενδιαφέρει όμως εδώ κυρίως γιατί περιγράφει λεπτομερώς τη διαδικασία εκτίμησης από πραγματογνώμονες, καθώς ο *Asta Publica* του 1841 δεν ίσχυε ακόμα για τα εν λόγω χρέη. Ειδικά για τους εκτιμητές της Κεφαλονιάς το 1850, τους οποίους ο Αρμοστής χαρακτηρίζει ανίκανους και επιλεγμένους από το Ριζοσπαστικό Δημοτικό Συμβούλιο, βλ. Ward προς Grey, Εμπ., Κέρκυρα 3 Ιουλίου 1850, CO 136/137, ειδικά παρ. 6-8 και συνημμένο κατάλογο.

νο, συγκεντρωνόταν στα χέρια ελάχιστων ατόμων, δημιουργώντας μονοπωλιακές συνθήκες σε βάρος των οφειλετών που αποτελούσαν και την πλειοψηφία του πληθυσμού²⁷.

Ο Seaton πείσθηκε για την ορθότητα των επιχειρημάτων και οι μεταρρυθμίσεις που ψηφίστηκαν από την Ογδόη Βουλή (και που τις κατακρίνει ο Σολωμός) συμπεριλάμβαναν στοιχεία και από τα δύο συστήματα. Ο νόμος του 1849 θέσπιζε ελάχιστη τιμή εκκίνησης της δημοπρασίας που οριζόταν στο μισό της αξίας όπως εκείνη είχε καθορισθεί από ανεξάρτητους εκτιμητές. Σε περίπτωση που η ακίνητη περιουσία δεν απέφερε περισσότερο από την ελάχιστη αυτή τιμή, ο δανειστής ήταν υποχρεωμένος να δεχθεί τη γη ως πληρωμή. Διάφορες άλλες, αρκετά πολύπλοκες, ρυθμίσεις αποσκοπούσαν στην προστασία των οφειλετών, ενώ, πάλι, προβλεπόταν μια περίοδος χάριτος ως το 1857. Οι ευνοϊκότερες για τους οφειλότες διατάξεις του νέου *Asta Publica* ικανοποίησαν την πλειοψηφία του πληθυσμού των Ιονίων, παρόλο που δεν βρήκαν σύμφωνο και τον διάδοχο του Seaton. Ο Ward θεωρούσε ότι ακριβώς αυτή η αριθμητική υπεροχή των οφειλετών καταστύψε τους δανειστές δέσμιους μιας ισχυρής πλειοψηφίας και απέκλειε τη νομοθετική κατοχύρωση των συμφερόντων των κεφαλαιούχων²⁸. Τη γνώμη αυτή απηχεί και ο Σολωμός, ο οποίος θα είχε και προσωπικούς λόγους να ανησυχεί, καθώς ο ίδιος «επιδίδεται σε δανεισμό χρημάτων με τόκο»²⁹.

Δικαίως λοιπόν επισημαίνει ο ποιητής ότι η σχετική νομοθεσία έχει υποστεί πολλαπλές τροπολογίες και αλλαγές κατεύθυνσης, αδικώς όμως τις παρουσιάζει σαν να έχουν συντελεσθεί «χωρίς καμία λογική αιτία». Η σοβαρότητα του προβλήματος και τα συγκρουόμενα συμφέροντα αιτιολογούν, αν και δεν δικαιολογούν, τις συχνές νομοθετικές επεμβάσεις και τον αντιφατικό τους χαρακτήρα.

27. Ο Αρμωστής είχε ξεκινήσει τη διαδικασία αλλαγής του νόμου ήδη από τον Ιανουάριο του 1847, όπως προκύπτει από την ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και αναλυτική απολογία της οικονομικής του πολιτικής: Seaton προς Grey, αρ. 4, Κέρκυρα 26 Ιανουαρίου 1847, CO 136/125, ειδικά σσ. 48-51, παρόλο που το εκτενέστατο αυτό κείμενο δεν φέρει σελιδαρίθμηση, και συνημμένο αρ. 15 όπου το προτεινόμενο νομοσχέδιο. Ο Seaton επίσης σχολιάζει την αντίθεση ορισμένων οικονομικών κύκλων στην πολιτική του. Βλ. επίσης Ward προς Newcastle, Κέρκυρα 1 Αυγούστου 1854, CO 136/153, όπου σχόλια και παρουσίαση της προϊστορίας του θέματος.

28. Ward προς Grey, αρ. 248, Κέρκυρα 15 Δεκεμβρίου 1851, CO 136/141.

29. Καψάσκης, ό.π., σ. 221, επίσης σ. 193 και *passim*. Πολλές εξ άλλου είναι οι αναφορές σε υποθέσεις χρεογράφων και κυρίως «χαρτιών», όπως αυτά του Μακρή ή του Βολτέρα, στην αλληλογραφία του Σολωμού, κυρίως με τον αδελφό του. Ιδιαίτερο μάλιστα ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι πληροφορίες για «έκπτωση ενός τετάρτου» (Πολίτης, ό.π., αρ. 69 & B5) και οι προσπάθειες για ανταλλαγή των «χαρτιών» με άλλα περιουσιακά στοιχεία (αρ. 69, 103, 140). Τα περισσότερα από τα χρεόγραφα που μνημονεύονται ανήκουν σε άλλους *signori* και όχι σε χωρικούς, γεγονός που θα επέδρασε ασφαλώς στις απόψεις του ποιητή γύρω από τη σχετική νομοθεσία. Παρ' όλα αυτά, τα γεγονότα της Κεφαλονιάς είχαν πρόσφατα υπογραμμίσει πως αυτού του είδους οι «ανώδυνες» χρεωστικές υποθέσεις δεν αποτελούσαν και την πλειοψηφία των περιπτώσεων.

Η εξέταση των επιμέρους θεμάτων που αναφέρονται στην αναφορά ως ειδικότερα ελαττώματα του νέου νόμου, είναι βέβαια έξω από το πλαίσιο αυτής της σύντομης παρουσίασης: ως σημειωθεί, όμως, ότι ο Βρετανός Υπουργός Αποικιών Grey, απαντώντας στην αναφορά του Σολωμού, εκφράζει την ελπίδα ότι ο νέος νόμος δεν θα έχει τα δυσμενή αποτελέσματα που προβλέπει ο ποιητής³⁰.

Ο Ward αποθαρρύνθηκε αρχικά από οποιαδήποτε νομοθετική επέμβαση, όχι μόνο γιατί οι περισσότεροι Επτανήσιοι ήταν ικανοποιημένοι με τη ρύθμιση του προκατόχου του, αλλά και γιατί άλλα σοβαρότατα θέματα απέσπασαν την προσοχή του: η εξέγερση στην Κεφαλονιά το 1849 και οι εργασίες της ταραχώδους Ενάτης Βουλής τον επόμενο χρόνο. Αμέσως μετά, άλλωστε, η οικονομία της Επτανήσου συγκλονίστηκε από την παντελή καταστροφή της σοδειάς του 1851 και τα νησιά, κυρίως η Κέρκυρα και οι Παξοί, αντιμετώπισαν σοβαρό κίνδυνο λιμού, που έγινε ακόμα πιο απειλητικός όταν η σοδειά και του επόμενου έτους είχε την ίδια τύχη³¹. Ο Αρμολύτης, περιγράφοντας τη σοβαρότητα της κατάστασης τον Δεκέμβριο του 1851, ανέφερε ότι υποστηριζόταν ευρέως η ανάγκη παγώματος όλων των χρεών για το επόμενο έτος³². Θα ήταν, κατά τη γνώμη του, ευτυχές γεγονός αν οι γαιοκτήμονες και μικροκαλλιεργητές αναγνώριζαν τις δυσκολίες του προβλήματος και συνηγορούσαν υπέρ μιας νομοθετικής ρύθμισης προς τη σωστή κατεύθυνση, αλλά θεωρούσε απίθανο να συμβεί κάτι τέτοιο. Συμπλήρωσε, μάλιστα: «I have met with but two men bold enough, and clear-sighted enough, to hint at the proper remedy; but they both agree it would be most imprudent to moot it in the present state of public feeling, and of economical knowledge in these Islands. The Bill, called the Bill of Asta Publica, [εννοεί του 1841] was a step in the right direction, but it was found impossible to maintain it against the general demand for its modification». Δυστυχώς, δεν κατονομάζει τους δύο αυτούς άνδρες.

Όχι μόνο δεν μπορούσε να υποστηριχθεί ο νόμος του 1841, αλλά, αντίθετα, η

30. Grey προς Ward, αρ. 79, Λονδίνο 12 Αυγούστου 1850, CO 136/342. Σημειώνει ο Grey: «You will acquaint Count D. Salomon that I have perused with the attention due to a representation emanating from him, the contents of his Memorial, but you will explain to him that from the date of this Memorial it was impossible that it could have reached me so as to enable me to consider it within the time to which the power of the Crown to interpose its authority to annul an Act of the Ionian Legislature is limited by the Constitution, and that in point of fact it did not come into my hands till this time had expired; without pronouncing any opinion on the reasons he has assigned for his objections to it I can therefore only express my hope that it may not be attended with the evil consequences which he apprehends».

31. Βλ. Ward προς Pakington, αρ. 84, Κέρκυρα 15 Ιουνίου 1852, επίσης αρ. 119, Κέρκυρα 17 Αυγούστου 1852, ιδιαίτερα συνημμένη Έκθεση, και αρ. 120, Κέρκυρα 17 Αυγούστου 1852, CO 136/144.

32. Ward προς Grey, αρ. 248, Κέρκυρα 15 Δεκεμβρίου 1851, CO 136/141, από όπου και το απόσπασμα που ακολουθεί.

Δεκάτη Βουλή επανέφερε, το 1852, το θέμα στο προσκήνιο με ένα νέο *Asta Publica* το οποίο ακολουθούσε την κατεύθυνση που είχε χαραχθεί το 1849 και προάσπιζε ακόμα περισσότερο τα συμφέροντα των οφειλετών³³. Το καινούριο νομοσχέδιο ψηφίστηκε από τη Βουλή και υποβλήθηκε στη Γερουσία και τον Αρμοστή για έγκριση και αφορούσε όχι μόνο τα αστικά χρέη αλλά και τα εμπορικά, θίγοντας έτσι και την Ιονική Τράπεζα που μόλις είχε συνάψει δάνειο στο Λονδίνο για να αντιμετωπίσει τις δυσμενείς οικονομικές συνθήκες που επικρατούσαν στην Επτάνησο³⁴.

Το νομοσχέδιο και η ανησυχία που προκάλεσε στους Επτανήσιους κεφαλαιούχους αλλά και στους Βρετανούς δανειστές της Ιονικής Τράπεζας, έδωσε την ευκαιρία στον Ward να εκφράσει τις αντιρρήσεις που είχε τόσο ως προς το προτεινόμενο *Asta Publica*, όσο και ως προς τον ισχύοντα νόμο³⁵. Τονίζοντας για μια ακόμη φορά πόσο δύσκολη ήταν οποιαδήποτε νομοθετική επέμβαση, επισήμανε συγχρόνως και το πόσο αναγκαία ήταν. Ο Αρμοστής αναγνώριζε τις πτυχές του προβλήματος και θεωρούσε ότι η πορεία που είχε χαράξει η Ογδόη και επέτεινε η Δεκάτη Βουλή, πήγαζε από μια κοινωνικά δίκαιη πολιτική, την προάσπιση των πολυάριθμων οφειλετών. Ήταν όμως κατά τη γνώμη του τελείως λανθασμένη από οικονομική άποψη, διότι η ανάπτυξη του κράτους ήταν αδύνατη χωρίς την κατάλληλη νομοθετική κατοχύρωση των συμφερόντων των δανειστών και την προστασία του κεφαλαίου.

Η πολιτική κατάσταση των Ιονίων Νήσων το 1852 εξασφάλιζε στον Αρμοστή την απαραίτητη επιρροή ώστε να γίνουν αποδεκτές οι προτάσεις του και να μετριασθούν σημαντικά οι διατάξεις του νομοσχεδίου, αλλά ο Ward σημειώνει ότι και με αυτή τη μορφή το νέο *Asta Publica* δεν αποτελούσε παρά μία απόπειρα συμβιβασμού μεταξύ αντικρουόμενων συμφερόντων. Επίσης αναγνωρίζει ότι τα επιχειρήματά του δεν απηχούν τις απόψεις των περισσότερων Επτανησίων. Αντίθετα, «η επιτυχία της πρώτης επίθεσης κατά του Νόμου του 1841, είχε απλώς ενθαρρύνει μία δεύτερη, πολύ σοβαρότερη»³⁶ και συνέχιζε να επικρατεί η γνώμη ότι τα συμφέροντα των οφειλετών και όχι των δανειστών χρειάζονταν νομοθετική κάλυψη. Σχετικά, μάλιστα, με τη γενική αποδοχή της πρώτης «επίθεσης», του 1849, ο Αρμοστής ανέφερε ότι είχε υποβληθεί μία μόνο αναφορά

33. Ward προς Pakington, αρ. 103, Κέρκυρα 19 Ιουλίου 1852, CO 136/144.

34. Για το δάνειο της Ιονικής Τράπεζας βλ. Ward προς Pakington, αρ. 47, Κέρκυρα 5 Απριλίου 1852, CO 136/143 και αρ. 59, Κέρκυρα 3 Μαΐου 1852, CO 136/144.

35. Βλ. «Statement of the Views of the Lord High Commissioner upon the Bill respecting the *Asta Publica*», Κέρκυρα 27 Ιουλίου 1852 και «Note as to the Changes in the Law in the Ionian Islands», Κέρκυρα 12 Ιουλίου 1852, συνημμένα στο Ward προς Pakington, αρ. 111, Κέρκυρα 2 Αυγούστου 1852, CO 136/144. Επίσης αρ. 121, Κέρκυρα 17 Αυγούστου 1852, CO 136/144, όπου και η τελική μορφή του νόμου.

36. Ward προς Pakington, αρ. 111, παρ. 8, Κέρκυρα 2 Αυγούστου 1852, CO 136/144.

κατά του νόμου της Ογδότης Βουλής³⁷ —και εννοεί σαφώς την αναφορά του Σολωμού.

Τα κίνητρα, είτε πολιτικά, είτε προσωπικά, που οδήγησαν τον ποιητή στην υποβολή αυτής της αναφοράς, καθώς και η γενικότερη πολιτική του τοποθέτηση εκείνην την εποχή είναι θέματα που δεν εξετάζονται εδώ. Η ερμηνεία της πράξης του Σολωμού στο πλαίσιο της προσωπικής του ζωής ίσως απασχολήσει τους μελετητές του έργου του. Η σύντομη αυτή παρουσίαση περιορίστηκε στην επισήμανση των στοιχείων που καθιστούν την υποβολή της αναφοράς πολιτική πράξη. Στα πλαίσια της Ενάτης Βουλής, τόσο η θέση που υποστηρίζει ο Σολωμός ως προς το *Asta Publica* του 1849, όσο και η επίκληση των δικαιωμάτων της προστάτιδας δύναμης ηχούν παράτονα. Αλλά, βέβαια, οι νέοι της Φιλαρμονικής που τον είδαν ένα απόγευμα, εκείνη περίπου την εποχή, να περπατά στην προκυμαία, δεν τον χαιρέτισαν ενθουσιασμένοι γι' αυτές του τις επιλογές, αλλά για τους πολύ πιο αρμονικούς ήχους της ποίησής του³⁸.

*

Η αναφορά (Memorial) του Διονύσιου Σολωμού μεταβιβάστηκε ως συνημμένο έγγραφο στην επιστολή αρ. 77 του Αρμοστή των Ιονίων Νήσων Sir Henry George Ward προς τον Υπουργό Αποικιών Earl Grey, μαζί με μία γλωσσικά επεξεργασμένη μορφή του πρωτοτύπου. Τα έγγραφα βρίσκονται στον φάκελλο Public Record Office, Colonial Office 136/137, όπου περιέχονται τα πρωτότυπα της επίσημης αλληλογραφίας του Αρμοστή με τον υπουργό για την περίοδο Ιούλιος-Οκτώβριος 1850 (Correspondence Original, Despatches). Η επισήμανση

37. Ward προς Pakington, αρ. 111, παρ. 7, Κέρκυρα 2 Αυγούστου 1852, CO 136/144. Ο αρμοστής σημειώνει: «It would have been in the highest degree presumptuous in me, upon my first arrival here, to interfere in any way with a measure which had just received the sanction of the two branches of the Ionian Legislature, with the entire concurrence of my predecessor; nor do I recollect having been called upon to forward more than one petition against it, which Her Majesty's Government did not consider as entitled to outweigh the preponderance of opinion on the other side».

38. Βλ. Πολίτης, ό.π., αρ. 127. Είναι χαρακτηριστικό ότι αρχικά ο Σολωμός παρεξηγεί τον ενθουσιασμό των νέων για «τον τελευταίο χαιρετισμό προς τη Βασίλισσα» καθώς εκείνη την ημέρα γιορτάζονταν επίσημα τα γενέθλια της Βικτωρίας. Ας σημειωθεί ότι η Φιλαρμονική Κερκύρας είχε ιδρυθεί το 1842 επειδή η (βρετανική) στρατιωτική μπάντα εφαρμόζοντας σχετικές διατάξεις της βασίλισσας δεν έπαιρνε πλέον μέρος σε τοπικές θρησκευτικές εκδηλώσεις. Παρόλο που μία από τις επίσημες «εσπερίδες» της Φιλαρμονικής δίδονταν την «ημέραν των γενεθλίων του Προστάτου 'Ανακτος», άλλη γιόρταζε την 25η Μαρτίου, και η Εταιρία έδωσε σαφές για την εποχή πολιτικό στίγμα θεσπίζοντας ότι οι πράξεις της θα συντάσσονται στα Ελληνικά, ακόμα και αν, για ευνόητους πρακτικούς λόγους, «κατά τας συζητήσεις ... δεν απαγορεύεται η χρήσις και άλλων γλωσσών». Βλ. *Καταστατικόν της εν Κερκύρα Φιλαρμονικής Εταιρίας*, Κέρκυρα 1888, όπου και οι διατάξεις του αρχικού καταστατικού του 1842, ειδικά άρθρα 96 & 8 αντίστοιχα.

και μεταγραφή έγινε από την Ελένη Καλλιγά. Τα έγγραφα δημοσιεύονται με την άδεια της αρμόδιας βρετανικής υπηρεσίας, Her Majesty's Stationery Office, προς την οποία εκφράζονται θερμές ευχαριστίες.

Περίληψη: Στη συνοδευτική του επιστολή ο Ward δίνει ορισμένα στοιχεία για τον ποιητή, εξηγεί γιατί καθυστέρησε ο ίδιος να προωθήσει την αναφορά και γιατί έκρινε σκόπιμο να τη συνοδεύσει με μian επεξεργασμένη μορφή του κειμένου. Ζητά επίσης να γίνει ευνοϊκά αποδεκτή η αναφορά, ασχέτως από τη στάση της βρετανικής κυβέρνησης ως προς το θέμα που πραγματεύεται.

Ward προς Grey, αρ. 77, Κέρκυρα 15 Ιουλίου 1850.

Ημερομηνία παραλαβής: 6 Αυγούστου 1850. PRO, CO 136/137.

1. In forwarding the enclosed Petition from Dionisio Count Salamon, the Elder Brother of the President of the Senate, it is necessary that I should say a few words, as well with respect to the Petitioner, as to account for the somewhat long interval between the presentation of the Petition to me, and its transmission to Your Lordship.

2. Count Dionisio lives in literary seclusion, and is regarded as the most eminent Poet of Modern Greece. Although, thoroughly acquainted with our best Authors, and English literature in general, he has not the habit of our language as a medium either of conversation, or correspondence; hence those anomalies of idiom and orthography, which not only obscure his meaning, but give rise to feelings not favourable to the consideration of such questions as it is the object of the Petitioner to bring under the notice of Her Majesty's Government. As a remedy to this inconvenience I have caused the petition to be accompanied by a sort of paraphrase, upon the faithfulness of which Your Lordship may rely.

3. The Petition, was certainly presented to me on, or about, the day of its date, but as my attention was at that time almost absorbed by the proceedings of the Legislative Assembly, and the state of our relations with Greece, the paper was overlaid by others; and though not forgotten, did not come to light, till within these few days. Vexatious as the oversight may be, it is of no real importance. It is true that the Constitutional period had not quite expired when the petition was presented to me; but, so little of it remained, that there was no possibility of forwarding the Paper in time to admit of Your Lordship's advising Her Majesty to exercise the Prerogative of abrogation, even if disposed to do so. I should however be sorry if a Petition from Count Dionisio Salamon upon such a subject were not graciously acknowledged.

[signed] Ward

P.S. It will be quite sufficient answer to say, that, from the date of the Petition, it did not reach Her Majesty until after the period had expired, within which it was possible for Her Majesty to interfere.

Περίληψη: Το πρωτότυπο της αναφοράς του Διονύσιου Σολωμού, όπου αναλύει τους λόγους για τους οποίους θεωρεί ότι πρέπει να ακυρωθεί από την Προστάτιδα Ἄνασσα ο *Asta Publicca* του 1849. Ὅπου οι γλωσσικές ιδιομορφίες του κειμένου θεωρήθηκαν ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες σημειώνονται με [*sic*].

Unto the Right Honorable Earl Grey,
one of Her Majesty's Principal Secretaries of State etc
the Memorial of Count Dyonisios Salomon
Humbly Sheweth

The stability of Laws is one of the chief fondaments [*sic*] of social prosperity and security.

But when to their frequent and irrational variation is added the violation of other Laws, and the introduction of principles never admitted by the old, or the new Law, the use of some means for the riperration [*sic*] of great endamages [*sic*] becomes indispensable.

The Article 369 of the Code of civil procedure of the year 1841 and the other art. 656 reformed in 1844 disposed that for the civil credits before the publication of the new Ionian codes the immoveable property could not be sold by public Auction with the method of the new Law before a period of ten years to begin from the 1 May 1841.

Nevertheless the VIII Parliament with the Act no. 73 without a reasonable cause, destroyed this disposition prolonging the period for six years and eight months more, till December 1857.

It has also changed the actual system of Public Auction as to the prize [*sic*] to be offered for the old Credits not exstinguished [*sic*] till 1857 and for credits newly formed after the abovesaid act (Art. 20).

Introduces the new measure that gives to the Debtor the right to pay is [*sic*] debts with immovable Propriety [*sic*] against the will of the creditor, and to avoid in this way the prison, whatever the nature of the debt may be (Art. 11 & 13).

And finally brings into danger the sacred interest of the orphan, of the widow, of the absents, of persons beside themselves, of the poors [*sic*], and especially of married women. (Art. 22 & 23).

The undersigned using the right accorded to him by the Article 8, Chapter 7, Section 7 of the Constitution, make address against this Act 73 and the 8th Parliament and beg Right Honorable Sir, you will please to subject to Her Majesty the Protecting Sovereign these humble observations for the abrogation of this improvident and ill calculated Law, using the right accorded by the Article 24 Section 3 Chapter 3 of the Ionian Constitution.

To abstract from the useless examination of the secondaries formalities of execution, it evidently appears that:

There is no reason at all to add seven years more to the ten almost passed in which time the old debts should have been subject to the Law of Public Auction.

The period of ten years has been sufficient, there is no real advantage to be obtained by the debtors with a longer one on the contrary the propriety [*sic*] will never be rended free, the inconveniences of a double Legislation are perpetuated, and the difficulties of the circulation of money are increased in a country where it is so much want, and where it exist concentrated in very few persons.

The abolishment [*sic*] of the free offer of prize [*sic*] in judiciary sale, and the half of the value of the propriety beeing [*sic*] fixed as minimum, after an estimation often arbitrary, is of a great difficulty for bidder in Public Auction, hinders from tending money, because the Creditor fears to receive Immovable propriety instead of his money, and is unjust for the creditor who has right to receive back is Capitals in money.

The right agreed to the Debtors to give landed property, and to avoid in this way the prison, is a new measure, in the knowledge of the undersigned, never adopted before by any Legislation.

This measure violates the principles established with the Art. 1157 of the Civil Code.

Violates also all the rules concerning the [resign] of the estate established with the Art. 1183 and 1187 of the Code.

Gives favour to unfaithfulness and dissipation.

By according to Debtors that from which they were justly excluded with the Article 1187 of the foresaid Law, dangers unjustly, and ruinously the proprietors, and those who have right to victuals, and hinders the Circulation of Capital so much necessary.

Lastly the Articles 22 and 23 whilst they establish every security for the person in whose favour sentence has been pronounced, gives no guaranty to the poor, the absent, married women, and other beings that have right to greatest care of the Legislator, and in this way in six months can be reduced to mendicity without being listened or defended.

For these reasons the undersigned hope that, Right Honorable Sir, you will have the goodness to value in your wisdom the many and great damages of the Art. 73 of the 8th Parliament, and that you will subject at the feet of the Royal Throne the humble Petition of the subscribed in order to obtain Constitutionally the abrogation of a Law so much pernicious.

Corfu 23 May 1850. Dionisio Conte Salamon

Μετάφραση

[Η ελληνική μετάφραση της αναφοράς έγινε από την Ελένη Καλλιγά με βάση το επεξεργασμένο κείμενο με το οποίο ο αρμοστής συνόδευε το πρωτότυπο. Επισημαίνονται, σε υποσημείωση, ορισμένες ενδιαφέρουσες διαφορές αυτού του κειμένου με το πρωτότυπο του Σολωμού].

Η σταθερότητα των νόμων είναι μεταξύ των ουσιαστικότερων βάσεων της κοινωνικής προόδου και ασφαλείας. Αλλά όταν στις συχνές και παράλογες αλλαγές προσθέτονται η παραβίαση άλλων νόμων και η εισαγωγή αρχών που δεν αναγνωρίζονται ούτε από τους νόμους που έχουν ακυρωθεί, ούτε από εκείνους που τους αντικατέστησαν, γίνεται απαραίτητη μια θεραπεία για τις βλαβερές συνέπειες που σίγουρα θα ακολουθήσουν.

Το Άρθρο 369 του Κώδικα Αστικής Δικονομίας του 1841 και η παράλληλη Πράξη 636 αυτού του Κώδικα όπως μεταρρυθμίστηκε το 1844 ορίζουν ότι οι διατάξεις του Νέου Κώδικα, που προβλέπουν ότι η ακίνητη περιουσία υπόκειται σε υποχρεωτική πώληση προς ικανοποίηση αστικών χρεών, δεν θα εφαρμοστούν σε περιπτώσεις χρεών που έχουν συναφθεί πριν από την ψήφιση των Κωδίκων μέχρι τον μήνα Μάιο του 1851. Παρ' όλα αυτά το 8ο Κοινοβούλιο, χωρίς καμία λογική αιτία, ψήφισε μία Πράξη (την 73) της οποίας το Άρθρο 1 αναιρούσε τις παραπάνω διατάξεις επεκτείνοντας την περίοδο ως τον Δεκέμβριο του 1857, και το Άρθρο 20 άλλαζε τελείως το σύστημα υποχρεωτικής πώλησης, θεσπίζοντας ελάχιστη τιμή.

Αυτή η Πράξη επιπλέον περιέχει (Άρθρα 11 & 13) μία νέα αρχή που επιτρέπει στον οφειλέτη να υποχρεώσει τον Πιστωτή του, είτε εκείνος θέλει είτε όχι, να λάβει ακίνητη περιουσία προς εξόφληση της διεκδίκησής του και τέλος, με τα Άρθρα 22 & 23, θέτει σε κίνδυνο τα συμφέροντα του ορφανού, της χήρας, κλπ.³⁹, καθώς και όλων εκείνων των οποίων τα συμφέροντα οφείλουν να είναι ιερά.

Για τους λόγους αυτούς ο υπογράφων⁴⁰, επωφελούμενος από το δικαίωμα που του παρέχει το Άρθρο 8, Τμήμα 7, Κεφάλαιο 7 του Συνταγματικού Χάρτη, ζητά από την Αυθεντία Σας να ευαρεστηθεί να υποβάλει αυτές τις ταπεινές του παρατηρήσεις στην ευνοϊκή εξέταση της Προστάτιδος Άντισσας και να υποδείξει στη Βασίλισσα να κάνει χρήση του Προνομίου που παρέχει στην Αυτού Μεγαλειότητα το Άρθρο 24, Τμήμα 3, Κεφάλαιο 3 του Συνταγματικού Χάρτη, και να

39. Το πρωτότυπο, αντί «κλπ.», συνεχίζει την παράθεση: «του απόντα, του παράφρονα, του πτωχού, και ειδικά των παντρεμένων γυναικών».

40. Στο πρωτότυπο το ρήμα είναι στον πληθυντικό, όπως και στις επόμενες αντίστοιχες περιπτώσεις, ενώ το ουσιαστικό «undersigned» δεν αλλάζει τύπο. Θα μπορούσε να είναι γραμματικό λάθος, και ως τέτοιο έχει αντιμετωπισθεί στο επεξεργασμένο κείμενο, θα μπορούσε όμως και να δηλώνει την πρόθεση του Σολωμού να προσυπογράψουν και άλλα άτομα την αναφορά του.

ακυρώσει την Πράξη 73 του 8ου Κοινοβουλίου ως «απρονόητη και απερίσκεπτη».

Για να προλάβει την ανάγκη μιας άχρηστης εξέτασης των λεπτομερειών, ο υπογράφων παρακαλεί να παρατηρήσει πως είναι εμφανές ότι κατά το έτος 1849 δεν μπορεί να υπάρχει κανένας λόγος για να επεκταθεί η περίοδος ως το 1857. Δέκα χρόνια είναι απολύτως αρκετά για τον συγκεκριμένο σκοπό, και ο Οφειλέτης δεν απολαμβάνει κανένα ουσιαστικό όφελος από μια μακρύτερη περίοδο. Αντιθέτως η επέκταση, ενώ δεν βοηθά την απαλλαγή της επιβαρυσμένης περιουσίας, διαιωνίζει την ενόχληση μιας διπλής Νομοθεσίας και αναχαιτίζει την κυκλοφορία του χρήματος σε ένα κράτος όπου το Κεφάλαιο βρίσκεται συγκεντρωμένο στα χέρια πολύ μικρού αριθμού ατόμων.

Η επέμβαση στην ελεύθερη πώληση με Πλειστηριασμό, με τον ορισμό της ελάχιστης τιμής στο μισό της αξίας όπως έχει αυθαίρετα υπολογιστεί από ενδιαφερόμενα ή ανίκανα άτομα, αποτρέπει τους ανθρώπους από το να προσφέρουν και τους εμποδίζει από το να προκαταβάλουν χρήματα έναντι γης φοβούμενοι ότι μπορεί να υποχρεωθούν να λάβουν ως πληρωμή γη που έχει ακαταλλήλως αξιολογηθεί, της οποίας δεν θα μπορούν να κάνουν καμία χρήση, και είναι ιδιαίτερα άδικη στην περίπτωση εκείνων που έχουν ήδη προκαταβάλει χρήματα έναντι γης, με την ιδέα ότι θα πληρώνονταν σε χρήμα.

Το δικαίωμα που παρέχεται στον Οφειλέτη να υποχρεώνει τον Πιστωτή να λάβει ακίνητη περιουσία ως πληρωμή⁴¹ είναι ένα νέο μέτρο και, όπως πιστεύει ο Υπογράφων, άγνωστο στην Νομοθεσία οιοδήποτε Κράτους. Δεν παραβιάζει μόνο τις αρχές που καθιερώνονται με το Άρθρο 115 και τις διατάξεις που ορίζονται από τα Άρθρα 1183 & 1187 του Κώδικα, αλλά ευνοεί τους ασυνείδητους και τους σπάταλους.

Με το να παρέχει στους Οφειλέτες αυτό το δικαίωμα, το οποίο είχαν τόσο δίκαια στερηθεί με το Άρθρο 1187 του Αστικού Κώδικα, τα δικαιώματα των ιδιοκτητών καθώς και εκείνων που έχουν δικαίωμα μέριμνας, θέτονται άδικα και καταστροφικά σε κίνδυνο και εμποδίζεται η κυκλοφορία κεφαλαίου.

Τέλος, τα Άρθρα 22 & 23, ενώ κατοχυρώνουν κάθε προστασία για το άτομο υπέρ του οποίου έχει εκδοθεί δικαστική απόφαση, δεν παρέχουν καμία εξασφάλιση ούτε στους φτωχούς, τους απόντες, τις παντρεμένες γυναίκες, ούτε σε άλλους που έχουν δικαίωμα να προσβλέπουν στη μεγαλύτερη φροντίδα του Νομοθέτη και με αυτόν τον τρόπο, τούτα τα άτομα μπορεί σε έξι μήνες να καταλήξουν στην επαιτεία⁴² χωρίς κανείς να τα εισακούσει ή να τα υπερασπισθεί.

Γι' αυτούς τους λόγους ο υπογράφων επαναλαμβάνει, αξιότιμε Κύριε, την

41. Το πρωτότυπο συνεχίζει «και να αποφύγει έτσι την φυλακή».

42. Στο πρωτότυπο εμφανίζεται η (ανύπαρκτη) λέξη «mendicity» που στο διορθωμένο κείμενο μετατρέπεται σε «mendacity» (ψευδολογία). Ο Σολωμός όμως σαφώς εννοεί «επαιτεία» και πιθανώς παρασύρθηκε από το ιταλικό mendicITÀ.

ελπίδα ότι, αφού λάβετε καταλλήλως υπόψη σας τα επικίνδυνα αποτελέσματα της Πράξης 73 του 8ου Κοινοβουλίου, θα ευαρεστηθείτε να υποβάλετε την ταπεινή του αίτηση στον θρόνο, με σκοπό τη Συνταγματική ακύρωση ενός τόσο επιζήμιου Νόμου.

Κέρκυρα 23 Μαΐου 1850. Διονύσιος Κόμης Σολωμός.

School of Economics
London

ΕΛΕΝΗ ΚΑΛΛΙΓΑ